

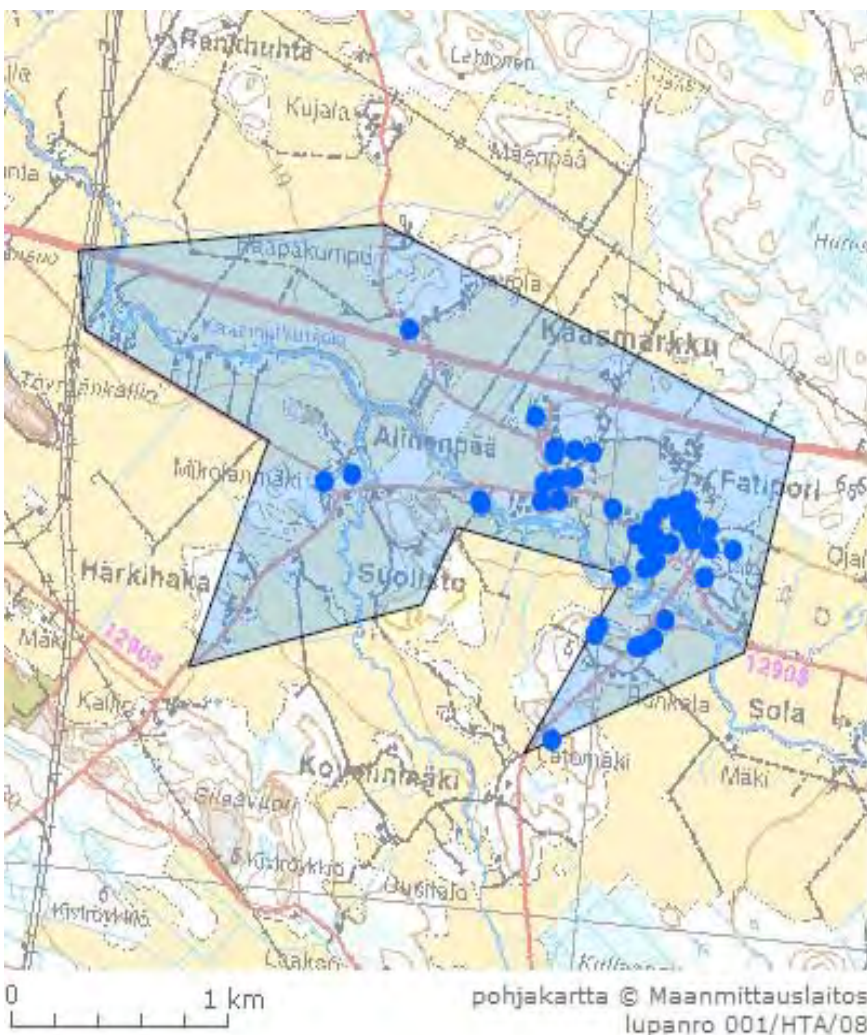
PAKKI - SATAKUNNAN MUSEO / ALUEEN INVENTOINTIRAPORTTI

Kaasmarkun kylän inventointialue



Kuvateksti: Idyllinen Kaasmarkkulainen maisema. Rotkuksen ja Jaakolan ulkorakennukset reunustavat kapeaa Haukankujaa.

Kuvalaji: yleiskuva
 Kuvaaja: Laura Hesso
 Kuvausaika: 28.11.2008



Kunta: Ulvila
 Kylä/kosa: Kaasmarkku
 Aluetyyppi: inventointialue

Historia

Kaasmarkku kuuluu Ulvilan ja lähiseudun vanhimpiin asutusalueisiin. Joidenkin näkemysten mukaan kylän alueilla on ollut jossain määrin vakituiseksi laskettavaa maanviljelystä jo pronssikaudesta lähtien. Keskiajalta, mahdollisesti jo 1200-luvulta lähtien alue on ollut kokemäkiläisten eräalueita, jonka jälkeen paikalle ajatellaan saapuneen ruotsalaisia, johon Kaasmarkun ruotsinkielinen nimi Karlsmark viittaisi. Tämä ruotsalainen valtaaja olisi sittemmin luovuttanut maansa kolmelle pojalleen ja näin syntyivät tilat Simula (Simo), Mau(nu)la (Maunu) ja Paavola (Paavo).

Vuoden 1540 maakirjassa Kaasmarkku on kuuden talon muodostama kylä. 1570 taloja on enää neljä, ja hieman myöhemmin viisi. 1600-luvulta eteenpäin kylämuoto vakiintuu kuuden kantatalon muodostamaksi tiiviiksi kokonaisuudeksi. Rakennusrykelmä, jossa sijaitsivat Simula, Maunula eli Maula, Hintsala, Rotkus, Paavola ja Jaakola, sijaitsi nykyisten Kylänraitin ja Leineperintien risteyksessä. Merkittävää on, että näistä taloista rakennusryhmät, tosin tietysti uusiutuneina, sijaitsivat lähes alkuperäisillä paikoillaan vielä Rotkuksen, Jaakolan ja Simulan (nyk. Äyräsmaa) tilat sekä myöskin Maunulan tila, joskin sen rakennusryhmä on kutistunut vain 1930-luvun päärakennuksen ja ulkorakennuksen käsittäväksi pihapiiriksi.

Näistä taloista Rotkus ja Hintsala muodostivat 1610-luvulla Ulvilan pappilan. Pappila oli Kaasmarkussa vuosisadan loppuun saakka, jonka jälkeen se jaettiin em. tiloiksi. 1700-luvun alkuun mennessä kaikki kuusi tilaa päätyivät erinäisten vaiheiden kautta talonpoikaiseen omistukseen. Suoliston alueen muodostivat kolme tilaa, Grannila, Kero ja Mikola, joiden vaiheita on pääpiirteissään käsitelty inventointikohteiden Suolistontila ja Mikolanmäki yhteydessä.

Isojako suoritettiin Kaasmarkussa 1764-81. Jako vaikutti kyläkuvaan tuskin lainkaan. Yleisenä kehityskulunahan Suomessa oli, että isojaot hajottivat keskiajalta juontuvan, sarkajakoon perustuvan ryhmäkylän. Kaasmarkussa näin ei kuitenkaan käynyt. Isojaon jälkeen myös torpparilaitos kehittyi. Kaasmarkun ensimmäiset torpat perustettiin 1780-luvulla. 1700-1800 -lukujen vaihteessa torppia oli yhdeksän. Ne perustettiin Kaasmarkussakin pääasiassa sivummalle ydinkeskustasta.

Kaasmarkun rakennusten keskittyminen Kylänmäen alueelle alkoi hajautua vasta 1700-luvun lopussa kun Mäkelän talo perustettiin keskustastan itäpuolelle nykyiselle paikalleen. Suurinpiirtein samanaikaisesti perustettiin Huhtalan tila kun Paavolan kantatila jaettiin kahtia. Huhtala sijaitsi Leineperintien varrella sen pohjoispuolella ennen nykyistä Fatiporintietä. Rakennukset purettiin 1960-luvulla ja paikalle rakennettiin moderni asuin- ja liikerakennus, jossa toimii nyt mm. kuljetusliike. Paavolan rakennukset siirrettiin 1900-luvun alussa keskustasta Ryöpäkinmäkeen Harjunpään päin, jonne oli tehty eräänlainen aluevaltaus jo 1800-luvun alussa, kun Hintsalan (nyk. Kerokoski) rakennukset siirrettiin alkuperäiseltä paikaltaan keskustasta nykyisen Alamäentien varteen.

Kaasmarkun perinteinen elinkeino on ollut maanviljelys. 1860-luvulla kylään perustettiin villankehruutehdas, joka toi useiksi vuosikymmeniksi uutta ilmettä maaseutumaiseen kylään. Perinteisesti on ajateltu, että etenkin Fatiporin alueen työläisasutus liittyisi tehtaaseen, mutta mm. Tuomas Salminen on esittänyt, että Fatiporin alue on vanhempaa perua. Se on ollut yhteismaata viimeistään 1700-luvun puolivälistä lähtien ja näin ollen halpaa rakennusmaata tilattomalle väestölle. Alue jaettiin 1800-luvun puolivälin tienoilla kylän tilallisten kesken. Vastaavanlainen mäkitupalaisalue oli Kylänmäen päällä lähellä kantatalojen muodostamaa kokonaisuutta.

Villankehruutehdas toimi 1920-luvulle saakka. Sen toiminnan lopullisesti tukahdutti tulipalo vuonna 1926, jonka jälkeen tehdasta ei enää uudestaan rakennettu. Nykyään itse tehtaasta on jäljellä enää joitakin raunioita ja kivijalkoja Kaasmarkunjoen eteläpuolella. Tehtaan isännöitsijänasunto on kuitenkin yhä olemassa.

Kyläkauppoja Kaasmarkkuun perustettiin 1860-luvulta eteenpäin. Parhaimmillaan 1900-luvun puolivälin jälkeen kauppoja oli samaan aikaan kolme. Viimeisin kauppa loppui vuonna 1995.

Kaasmarkussa oli myös useita talollisten perustamia yhteismyllyjä. Näitä oli perinteisesti kolme, eli Alinen, Keskinen ja Ylinen mylly. Alinen ja Ylinen mylly ovat hävinneet 1900-luvulla. Keskinen mylly on kunnostettu kyläläisten kokoontumispaikaksi. Myllyt perustettiin viimeistään 1700-luvulla.

Kaasmarkun kylällä oli erityisen aktiivinen kehittämisvaihe 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Tuolloin kylään rakennettiin kansakoulu, VPK:n rakennuksia, rukoushuone ja työväentalo. 1900-luvun merkittäviä muutoksia ovat kyläkuvan kannalta olleet lukuisien asutustilojen muodostaminen 1920- ja 1940-50 -luvuilla. Lisäksi 1960-luvulla valmistuivat sekä valtatie 11, joka erottaa mm. Ryöpäkinmäen alueen kylän yhteydestä sekä Kivialhontien oikaisu vanhan villankehruutehtaan rakennuspaikan läpi.

Kuvaus

Kaasmarkun kylä on vireä, valtatie 11:n varteen sijoittuva noin 600 asukkaan kylä. Sen erityispiirteitä ovat kahteen hieman erilliseen asutuskeskittymään sijoittuva rakennuskanta sekä useiden kylän kantatilojen säilyminen historiallisilla rakennuspaikoillaan. Kahden rakennusryhmän, joista toinen rakentuu Kylänmäen (Rukoushuoneenmäen) ja toinen Fatiporin alueen ympärille, välille jää laajahko peltoaukea, joka toivottavasti sekä maisemallisista, että rakennushistoriallisista syistä säilyy tulevaisuudessa. Rakennuskanta on säilynyt kohtalaisen hyvin, kerrostumia on etenkin 1800-luvulta että 1900-luvun puolivälistä.

Arviointi

Kaasmarkun kylän rakennetussa ympäristössä ilmenevät pääsääntöisesti rakennushistorialliset ja maisemalliset arvot. Arviointi on suoritettu pääsääntöisesti inventointikohteittain.

Erikseen mainittavia, alueellisia arvoja on muutamilla yhtenäisillä alueilla. Kylän kehittämisessä tulisi huomioida rakentamisen jakautuminen kahteen erilliseen asutuskeskittymään; Fatiporin ja Kylänmäen alueisiin. Näiden välinen peltoaukea on viimeistään 1700-luvun loppupuolelta periyttävää kaasmarkkulaista maisemaa, jonka maisemallinen ja myös historiallinen merkitys on kiistatta suuri.

Sekä Kylänmäen että Fatiporin alueella on jonkin verran rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja, joista nykyään jälkimmäiset ovat vahvempia. Rakennushistoriallisia arvoja on molemmilla alueilla, mutta etenkin Fatiporissa vähentänyt voimakas uudisrakentaminen tai siihen verrattavissa oleva korjausrakentaminen. Kylänmäelle rakennukset sijoittuvat rinteeseen ja muodostavat maisemallisesti miellyttävän vaihtelevan, mutta kuitenkin harmonisen kokonaisuuden. Melko hyvin onnistunut esimerkki suositeltavasta täydennysrakentamisen tyylistä on kohde Vuorinen. Vaikka kohteessa on ratkaisuja, joita ei voida pitää suotavina (mm. kuistin suuri koko ja ikkunoiden uusiminen) on kohteessa tavoitettu alueen henki ja onnistuttu tekemään siihen soveltuvia laajennusratkaisuja, kuten laajennuksen rinneratkaisu, joka on pitänyt maiseman perinteisen yksikerroksisena, ja joidenkin märkä- yms. tilojen sijoittaminen ulkorakennukseen.

Jatkossa alueiden, etenkin Fatiporin, rakentamisessa tulisi mahdollisuuksien mukaan painottaa alueen ominaispiirteitä eli matalaa ja kohtalaisen tiivistä rakentamista tukevia ratkaisuja. Mm. puolitoistakerroksisia laajennuksia tulisi välttää ja suosia enemmän siipirakentamista tai pihapiirien täydentämistä "huoltorakennuksilla", mikäli laajennuspainetta on.

Näiden lisäksi Haukankujan maisema, jossa Jaakolan ja Rotkuksen ulkorakennuksen rajaavat kapeaa tietä, on erittäin hyvin säilynyt perinteinen kylämaisema. Sen säilyminen tulisi varmistaa. Tämän tyyppiset pienet maisemakokonaisuudet ovat erittäin herkkiä muutoksille, sillä jos yksikin rakennus poistuu tai korvataan näkyvää rikkovalla rakennuksella, on se menetetty kokonaan.

Lähteet

Ks. hanketiedot.

Kohteet

Äijälä	Lehtiniemi
Anttila	Lehto
Äyräsmaa	Lehto
Elo	Lehtola
Helenius,	Liikekulma
Honkalantie 5	Litturi,
Honkalantie 7 (?)	Mäkelä
Jaakola	Maunula
Kaasmarkun rukoushuone (Rauhala)	Mikolanmäki
Kaasmarkun VPK:n talo (Anttila)	Myllypirtti
Kansakoulu	Nyström
Kerokoski	Osuuskauppa
Keskismylly	Riihelä
Kirkkosilta	Rintala
Kivelä	Rotkus
Kleemola	Saari
Kolmio	Suolistontila
Koskela	Vähä-Mäkelä
Koski	Vapaus
Kukkula	Viljanen
Kuntamaunula	Villankehrutehdas,
Lehtinen	VPK:n kalustomuseo (Mäkelä)
	Vuori
	Vuorinen

PAKKI - SATAKUNNAN MUSEO / INVENTOINTIRAPORTTI

Kaasmarkun kylän rakennusinventointi

Kunta/kunnat:	Ulvila
Valmistumisvuosi:	2008
Teettävä/rahoittaja:	Uvilan kaupunki
Inventoija:	FM Kirsi Niukkanen; RI (amk), fil. yo Laura Hesso
Ajankohta:	tammikuu-maaliskuu 2008, syys-joulukuu 2008
Inv.alueen tyyppi:	maaseutu
Inv. tarkoitus:	yleiskaava
Inv. tyyppi:	aikavalikoima
Kattavuus:	kattava

Hankealueen kuvaus

Vuoden 2008 aikana toteutettiin Kaasmarkun alueen rakennusinventointi osana Kaasmarkun osayleiskaavatyötä. Inventointialueen rajausta oli sama kuin kaava-alueen rajausta. Alueeseen kuuluu Kaasmarkun kylän lisäksi myös osa Suoliston kylää. Kohtalaisen laaja inventointialue levittäytyy Kaasmarkunjoen ja valtatie 11 (Pori-Tampere -tie) molemmin puolin. Pohjoisessa aluetta rajaavat Markkoonmäki ja Huroistensuo, idässä Ojalan ja Solan tilat. Etelässä alue rajautuu Suoliston kylään, osittain Kovelininojaan ja Kaasmarkunjokeen. Lännessä aluetta rajaa ns. Suolistonkartonon alue käsittäen kartanon maista Toisen maailmansodan jälkeen lohottuneen jälleerakennusalueen.

Asukkaita kylän alueella on vajaat 600. Kylässä toimii useita yrityksiä ja yhdistyksiä sekä noin 70 oppilaan kyläkoulu, jossa on esikoulu ja ala-aste.

Yleiskaavarajaus on kaksitahoinen Kaasmarkun keskusta-alueiden Leineperintien pohjoispuolisen osa kuulussa siihen suunnittelun alueeseen, jossa pääasiassa kartoitetaan uusia alueita mahdolliselle täydennysrakentamiselle. Muulla kaava-alueella pääpaino on olemassa olevan tilanteen toteamisessa. Tämän vuoksi on inventoinnissa painotettu keskusta- aluetta hieman enemmän kuin reuna-alueita. Lisäksi suurin osa rakennetusta ympäristöstä toki keskittyy jo nykyin keskusta-alueelle.

Eroa on huomattavissa lähinnä siitä, että reuna-alueilla lisärakennettu tai muuten kovasti muuteltu rakennus on saatettu jättää inventoinnin ulkopuolelle, vaikka vastaavatyypinen rakennus keskusta-alueella olisi otettu inventoinnin piiriin. Perusteluna jaoille on paitsi kaavan kaksoisrajaus, myös rakennusten kyläkuvalliset ja historialliset merkitykset. Yksittäisenä historiallista todistusvoimaansa menettänyt rakennus ei ole niin merkittävä kuin vastaavien rakennus ryhmä. Pääsääntöisesti inventoinnin aikarajauksena on ollut 1940-luvulla ja sitä aiemmin rakennetut rakennukset, ja kiinteistökohtaisissa rakennusryhmissä määräävänä rakennuksena on pidetty päärakennusta. Yhteensä inventoituja kohteita on ollut 44.

Uvilan vanhimpiin kyliin kuuluva Kaasmarkku on perinteisesti rakentunut tiiviisti ensin Kylänmäen, nykyisin usein kutsutaan Rukoushuoneenmäen ympäristöön. Alueen kuusi kantataloa tunnetaan varmasti jo 1500-luvulta lähtien. Asutusta on ollut mahdollisesti jo pronssikaudelta lähtien, vakiintunutta maanviljelyä viimeistään keskiajalta eteenpäin. 1700-1800 -lukujen vaihteesta eteenpäin asutusta alkoi kehittyä myös noin puoli kilometriä itään Leineperiin päin Fatiporin alueelle ja 1860-luvulla perustetun villankehruutehtaan suuntaan. 1800-luvun alun jälkeen ja 1800-1900 -lukujen vaihteen tienoilla rakennettiin jonkin verran myös Harjunpään suuntaan Ryöpäkinmäen ja Markkoonmäen alueelle eli nykyisen Alamäentien varteen, kun kaksi kylän kantataloista, Hintsala ja Paavola siirtyivät pois keskustasta 1800- ja 1900-lukujen alussa. Lisäksi kaava-alueeseen kuuluvasta ja Kaasmarkkuun ainakin ulkopuolisen mielestä kiinteästi liittyvällä Suoliston kartanon alueella on asutusta ollut jo useita vuosikymmeniä.

Yleisilmeeltään Kaasmarkku on maaseutumaisesta viljelyseutua. Kaava-alueella on myös runsaasti metsämaata. Keskustassa asutusalueetta halkoo Kaasmarkunjoki, mutta vanha asutus ei ole varsinaisesti keskittynyt aivan sen rannoille, vaan pikemminkin ylös mäki-alueille. Nähtävästi hyvää viljelymaata ei ole haluttu tuhlata rakennuspaikoiksi. Joki sinänsä ei kuitenkaan tule mitenkään näkyvästi esille kylän yleisilmeessä, vaan jää ainakin satunnaiselta kulkijalta monin paikoin hieman piiloon. Keskustan reuna-alueilla joki saa suuremman merkityksen. Keskusta-alueen asutuksessa on kaksi ydinaluetta, Kylänmäen ja Fatiporin alueet, joiden molempien eteläpuolille suuret tilat ovat sijoittuneet. Itse mäki-alueet ovat olleet pääasiassa mäkitupalaisien ja työväestön asuinalueita vanhoina yhteismainoina, jotka vasta 1800-luvun puolivälissä jaettiin tilallisten kesken. Alueiden väliin jää Leineperintien varteen suurehko peltoaukea, maisemallisesti ja historiallisesti tärkeä osa Kaasmarkun kylämaisemaa.

Torpparialueet ovat olleet kylän itäpuolella sekä Suoliston alueella. Niistä ei kaava-alueella ole paljoakaan rakennuskantaa enää edes alkuperäistä asua lähellä olevana jäljellä, ja toisekseen vanhat torpparialueet jäävät kaava-alueen ja siten inventointialueen ulkopuolelle.

Toisen maailmansodan jälkeen palstoitettiin uusia tiloja etenkin Suoliston kartanon maille, ja yksi yhtenäinen alue onkin Suolistontien ja vt 11:n välissä. Tämän rakennuskanta on kuitenkin sen verran nuorta ja toisaalta paikoin muuteltu, ettei aluetta otettu varsinaisesti mukaan inventointiin. Sen yhtenäinen olemus tulisi kuitenkin kaavoituksessa huomioida siten, ettei alueen yleisilmettä ehdoin tahdoin rikota.

Hankealueen kuvaus

Hankealueen kuvaus jatkuu:

Edellä mainittujen sekä inventoitujen kohteiden lisäksi yhtenäinen, pienehkö rakennusryhmä on myös Markkoonmäen alueella Alamäentiellä. Sen rakennuskanta on kuitenkin jo osittain etenkin päärakennusten osalta joko uusiutunut tai niin muuteltu, ettei alueelta katsottu tarpeelliseksi ottaa kohteita mukaan varsinaiseen inventointiin.

Uusia asuinalueita on muodostettu 1900-luvun viimeisellä neljänneksellä lähinnä Kaasmarkunjoen ylittävän Kirkkosillan itäpuolelle sekä Fatiporin alueen pohjoispuolelle.

Kaasmarkku on tänäpäivänä vireä kyläyhteisö, etenkin jos otetaan huomioon yhteisöllisyyden vähenevän merkityksen tai ainakin sen toteuttamisen nykypäivän ihmiselle. Myös historiallisesti kylän ja kyläläisten toiminta on ollut vireää, mistä kertovat mm. useat 1900-luvun alussa rakennetut puolijulkiset rakennukset. Myös inventointiin kiinteistöjen omistajat osallistuivat innokkaasti ja kiinnostuneesti.

Inventointityön vaiheiden kuvaus

Kaasmarkun alueen rakennusinventointi suoritettiin kahdessa osassa. Ensimmäinen kenttätyö- ja raportointivaihe suoritettiin tammi-maaliskuussa 2008. Inventoijana oli FM Kirsi Niukkanen. Tässä vaiheessa keskityttiin pääasiassa aivan ydinkeskustan inventointiin. Inventoituja kohteita oli 23, joista seitsemän inventointiraportti kirjattiin inventoinnin toisessa vaiheessa. Inventointikohteiden omistajia informoitiin kirjeitse ja puhelimitse.

Toinen kenttätyö- ja raportointivaihe suoritettiin syys-joulukuussa 2008. Inventoijana oli RI (amk), fil. yo Laura Hesso. Tässä vaiheessa täydennettiin keskusta-alueen inventointia ja otettiin mukaan ydinkeskustan reuna-alueita kuten Suoliston, Ryöpäkinmäen ja Tehtaankujan alueet. Inventoituja kohteita oli 21. Lisäksi tässä vaiheessa kirjattiin raportit seitsemästä ensimmäisen inventointivaiheen kohteista. Inventoija ja inventointiaika näkyvät kohdekohtaisesta inventointiraportista. Niissä seitsemässä kohteessa, jossa inventoija on eri kuin kirjaaja, on asia tuotu esiin kohteen pääsivulla ja lähteiden yhteydessä. Samaan aikaan toisen inventointivaiheen kanssa tehtiin Harjunpään rakennusinventointia.

Toisessa inventointivaiheessa rakennusinventoinnista omistajia informoitiin kirjeitse, ja samalla ilmoitettiin inventoinnin tarkka ajankohta. Omistajia haastateltiin, mikäli he inventointiaikana olivat paikalla tai muuten ottivat yhteyttä. Yleensä haastattelutietoa saatiin.

Toisessa vaiheessa inventointi painottui rakennusten ulkoasun inventointiin. Sisätiloja on inventoitu pääpiirteisesti, mikäli omistajat ovat tähän suostuneet, ja yleensä kohteissa voitiin tutustua myös sisätiloihin. Kohteista, joissa on tehty rakennuslupaa vaativia muutostöitä, on saatu mm. pohjapiirroksia kohderaportteihin liitettäväksi. Kaikki inventointikohteet olivat alunperin rakennettu viimeistään 1900-luvun alkupuolella, joten alkuperäisiä rakennuslupia ei ollut saatavilla, sillä kuten suurimmalla osalla Suomen kunnista myös Ulvilan kaupungilla on kattava rakennuslupa-arkisto vasta vuodesta 1950 lähtien.

Valintaperusteiden kuvaus

Inventointiin otettiin mukaan Kaasmarkun osayleiskaava-alueella sijaitsevat kiinteistöt, joiden päärakennus tai sellaiseksi katsottava oli valmistunut ennen vuotta 1950. Kaikkia tätä vanhempia kohteita ei kuitenkaan inventoitu, vaan mikäli kohteen rakennuksia oli uusittu, lisärakennettu tai muuten runsaasti muuteltu, eikä niillä katsottu olevan erityistä historiallista tai kyläkuvaallista merkitystä, jätettiin ne yleensä inventoinnin ulkopuolelle.

Inventoinnin alueellinen, ajallinen ja laadullinen kattavuus

Alueellisesti inventointi pyrkii kattamaan koko osayleiskaava-alueen. Pääpaino on ollut alueen vanhemmassa, 1900-luvun alkuun mennessä rakennetussa rakennuskannassa.

Ajallisena rajauksena pidettiin 1940-lukua siten, että vuotta 1950 vanhemmat rakennukset on pyritty inventoimaan. Jälleenrakennuskauden asuinrakennuksia ei ole inventoitu, sillä niiden katsottiin olevan peruspiirteisään tyyppitalojen tapaisia,

eikä lisäksi Kaasmarkun kylälle erityisen luonteenomaisia (verraten esimerkiksi Harjunpään kylään, jossa on laajahkoja Toisen maailmansodan jälkeen rakennettuja tyypitaloalueita). Lähtökohtana pidettiin päärakennuksen valmistumisaikaa. Vanhassa tilakeskuksessa myös vuoden 1950 jälkeen valmistuneet (ulko)rakennukset on inventoitu ainakin pääpiirteittäin.

Kaikkien rakennusten kohdalla kriteerinä pidettiin kohtuullisen alkuperäistä asua, mikäli muutoksia oli paljon, kohde jätettiin inventoinnin ulkopuolelle. Mikäli rakennus edusti inventoinnin vanhinta rakennuskantaa, seula oli väljempi kuin esimerkiksi 1930- ja 40-lukujen rakennusten kohdalla.

Inventoinnin puutteet:

Inventointia kokonaisuutena tarkasteltaessa voidaan todeta, että joitakin yksittäisiä kohteita, jotka mahdollisesti olisivat kuuluneet inventoinnin piiriin on jäänyt sen ulkopuolelle. Näiden lukumäärä ei kuitenkaan ole korkea. Fatiporin alue olisi kenties vaatinut perusteellisemman inventoinnin. Fatipori on Kaasmarkun vanhaa mäkitupa- ja työväestön asuinalueita, joka on muodostunut viimeistään 1800-luvun alussa. Sen merkitys kyläläisille vaikuttaa suurelta. Aluetta pidetään historiallisesti todistusvoimaisena ja idyllisenä. Valitettava tosiasia kuitenkin on, ettei sellaisesta Fatiporista, jona se ihmisten mielissä yhä esiintyy, ole juuri mitään jäljellä. Vanha, pienipiirteinen rakennuskanta on erittäin suurelta osin hävinnyt 1900-luvun viime vuosikymmeninä (rakennuksia on purettu ja niitä on myös palanut), ja jäljellä oleva on lähes poikkeuksessa uudistettu rakennushistoriallisen säilymisen kannalta kestävästi. Kapean Fatiporintien jatkuva korottaminen ja välittömästi sen pohjoispuolelle muodostettu uusi, pääasiassa isohkoista 1,5 -kerroksisista asuinrakennuksista koostuva asuinalue ovat myös muuttaneet alueen maisemaa huomattavasti, vaikkakin uuden asuinalueen sijoittelussa on huomattavissa pyrkimys irroittaa sitä vanhasta alueesta. Osittain aie on toteutunutkin, mutta sen vaikutus on heikentynyt samalla kun Fatiporin rakennuskantaa on voimakkaasti modernisoitu. Fatiporin historiallista rakennuskantaa olisi ehkä kuitenkin saatu esiin, jos alueen inventointi olisi ollut lähes jokaisen rakennuksen kattava. Aikataulullisista syistä tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista, ja toisaalta se olisi lähentynyt liiaksikin historiantutkimusta rakennusinventoinnin sijaan.

Myös Markkoonmäen rakennushistoria jäi tutkimatta. Samoin olisi Kaasmarkun historian kannalta ollut mielenkiintoista perehtyä enemmän Suoliston kartonon alueiden jakamiseen ja sen vaikutukseen kyläkuvaan. Nämä asiat eivät kuitenkaan varsinaisesti kuulu rakennusinventoinnin ydinkysymyksiin kun ajatellaan sen kaavoittamiseen liittyvää tarkoitusta. Lisäksi Suoliston kartonon kysymyksessä kohteet sijoittuvat pääosin inventointialueen rajauksen ulkopuolelle.

Kaikenkaikkiaan voidaan katsoa, että inventointityön puutteet vaikuttavat lähinnä rakennushistoriallisella puolella ja liittyvät lähinnä jo "menetettyihin" rakennettuihin ympäristöihin. Osayleiskaavaa ajatellen puutteet eivät liene merkittäviä.

Arvottamismenetelmän kuvaus

Inventointikohteiden arvottaminen on suoritettu kahdessa osassa. Laura Hesso on rakennustutkija Liisa Nummelinin ohjauksessa tehnyt inventoimiensa kohteiden arvottamisen. Kirsi Niukon inventoimien kohteiden arvottamisen suorittaa Liisa Nummelin.

Kaikissa luokitteluissa noudatetaan samaa, mm. Museoviraston rakennushistorian suosittamaa arvoluokitusta, joten arvottamiset ovat keskenään vertailukelpoiset.

Arvottamisessa ei ole puututtu kohteiden mahdolliseen kaavalliseen suojeluun, vaan kohteet on arvotettu pelkästään kohteista itsestään käsin. A/B/C -luokitus, jossa mainitaan myös suojelutavoitteet, on viitteellinen. Se ilmaisee, mitkä kohteet pelkästään kulttuurihistoriallisin maisemallisin tai muun vastaavan perustelun mukaan ovat kohteita, joiden säilyminen olisi toivottavaa. Kaavallinen suojelu ja siihen liittyvä intressivertailu jää varsinaiseen kaavoitustyöhön ja päätöksentekoon.

Arvoluokituksen kuvaus

Rakennusten arvoluokituksessa käytetään Museoviraston rakennushistorian osaston suosittamaa luokituskäytäntöä.

Rakennuksilla ja rakennusryhmillä sekä myös alueilla voi olla kulttuurihistoriallisia, rakennustaiteellisia ja maisemallisia ja ympäristöllisiä arvoja. Kulttuurihistoriallisia arvoja ovat rakennushistorialliset (rh) ja historialliset arvot (h). Rakennushistorialliset arvot syntyvät suunnittelun, rakentamisen ja muutostöiden tuloksena. Historialliset arvot perustuvat rakennuksen kykyyn ilmentää alueensa historiaa. Historiallisissa arvoissa voi olla erilaisia tarkempia arvoluokitteluja, kuten liike- tai teollisuushistorialliset arvot.

Rakennustaiteelliset arvot (rt) liittyvät rakennushistoriallisia arvoja selkeämmin rakennuksen estetiikkaan ja arkkitehtuurisuunnitteluun. Maisemalliset arvot (ma) muodostuvat kohteen sijoittumisesta ympäristöön.

Kohteissa on arvioitu myös säilyneisyyden osalta (sä). Tässä painotetaan rakennuksen todistusvoiman säilymistä, ei rakennuksen kuntoa. Näiden lisäksi kohteilla tai yksittäisillä rakennuksilla voi vielä olla identiteetti- tai symbolimerkitystä, jotka liittyvät yleensä historiallisiin tapahtumiin tai -henkilöihin.

Arvottamisen lisäksi rakennuksen on luokiteltu kolmeen luokkaan:

- A - suojeltava kohde
- B - lievemmin suojeltava kohde
- C - kohde voidaan jättää suojelun ulkopuolelle.

Luokittelun tarkoitus on helpottaa inventointikohteiden jäsentymistä mm. kaavallista suojelua ajatellen. Inventointikohteiden luokittelun yhteydessä ei kuitenkaan ole otettu mitään kantaa suojelun toteutumisen realismiin, vaan pelkästään siihen, olisiko kohde tämän inventoinnin valossa suojelun arvoinen, ja jos olisi, niin minkä tasoisen suojelun. Käytännössä A-merkintä viittää sr-kaavamerkintään ja B-merkintä /s-kaavamerkintään. Inventointikohteittain on pyritty kirjaamaan ylös omistajien mietteitä rakennusten mahdollisesta tulevaisuudesta. Pääpiirteissään Kaasmarkun inventointialueella omistajat olivat, jos eivät varauksettoman myötämielisiä, niin eivät kielteisiääkään suojelun suhteen.

Pääpaino Kaasmarkun inventointialueella on rakennuskokonaisuuksien ja pihapiirin säilyttämisessä eli B- ja /s -merkinnöissä.

Inventointikohteet, Laura Hesso:

A-kohteita, eli kohteita, jotka suositellaan kaavassa merkittäväksi kohdemerkinnällä (sr) ovat:

Äijälä: päärakennus ja navetta
 Anttila: päärakennus ja aitta
 Honkalantie 5: asuinrakennus
 Kaasmarkun VPK:n talo: VPK:n talo
 Kaasmarkun kansakoulu: molemmat koulurakennukset
 Keskinen mylly
 Kirkkosilta
 Kolmio: asuinrakennus
 Kukkulan pirtti
 Mikolanmäki: navetta (yhteinen Suolistontilan kanssa), päärakennus
 Mäkelä: päärakennus ja aitat
 Myllypirtti: asuinrakennus
 Osuuskauppa: kaupparakennus ?
 Suolistontila: tallirakennus
 VPK:n kalusuuli

Kohdemerkintä tähtää yksittäisen rakennuksen suojeluun.

B-kohteita, eli kohteita, jotka suositellaan kaavassa merkittäväksi /s -kohteiksi ovat:

- Äijälä
- Anttila
- Äyräsmaa
- Helenius
- Honkalantie 5
- Honkalantie 7
- Jaakola
- Kaasmarkun VPK:n talo
- Kaasmarkun kansakoulu
- Kaasmarkun rukoushuone
- Keskinen mylly
- Kivelä
- Kleemola
- Kolmio
- Lehtinen
- Lehtiniemi
- Mikolanmäki
- Mäkelä
- Nyström
- Osuuskauppa
- Riihelä
- Rotkus
- Suolistontila
- Vapaus (vanha työväentalo)
- Villankehrutehdas
- Vuorinen

- Vähä-Mäkelä

Merkinnällä tähdätään alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävän ympäristön säilymiseen. Se velvoittaa kyläkuvan kannalta merkittävien rakennusten luonteen säilyttämiseen mahdollisissa muutos- ja rakennustöissä, ja mahdollistaa puuttumisen rakennusten purkamis- ja muutostilanteisiin tilanteisiin pihapiirissä.

Käytetyt keskeiset lähteet

Innamaa, Kerttu: Suur-Uvilan historia II. Pori 1968.

Salminen, Tuomas: Sarkajaosta uusjakoon. Maanjaot ja kyläkuvan muuttuminen Ulvilan Kaasmarkussa 1700-luvulta vuoteen 1903. Ulvilan kotiseutuyhdistyksen julkaisuja N:o 2. Kokemäki 1995.

Salminen, Tuomas: Sata vuotta sanoin ja kuvin. Kaasmarkun vapaaehtoinen palokunta 1898-1998. Kaasmarkun VPK. Kokemäki 1998.

Suuri maatilakirja II. Turun ja Porin lääni. Kuopio 1964.

Suomen maatilat III. Satakunta. 1932. Luettavissa osoitteessa <http://sukutilat.sarka.fi/> .

Virkkala K., Kopisto A. ja Lehtinen E.: Suur-Uvilan historia I. Pori 1967.

Rakennusluvat, yksilöity kohteittain, Ulvilan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kiinteistörekisteritiedot, www.ktj.fi.

Kiinteistön omistajien haastattelut, yksilöity kohteittain.

Lisäksi mm. Ulvilan kotiseutulehtiä 1970-luvulta eteenpäin.

(Suur-Uvilan historia I ja II osalta on mainittava, että Ulvilan sivukyliä kuten Kaasmarkku ja Harjunpää käsitellään niissä hyvin ylimalkaisesti. Historiatietoja ajatellen ovat Salmisen teokset parempia.)

Suulliset tiedot

Suullisia tietoja saatiin pääasiassa inventointikohteiden omistajilta. Nämä haastattelut on erikseen merkitty kohdekohtaisiin raportteihin.

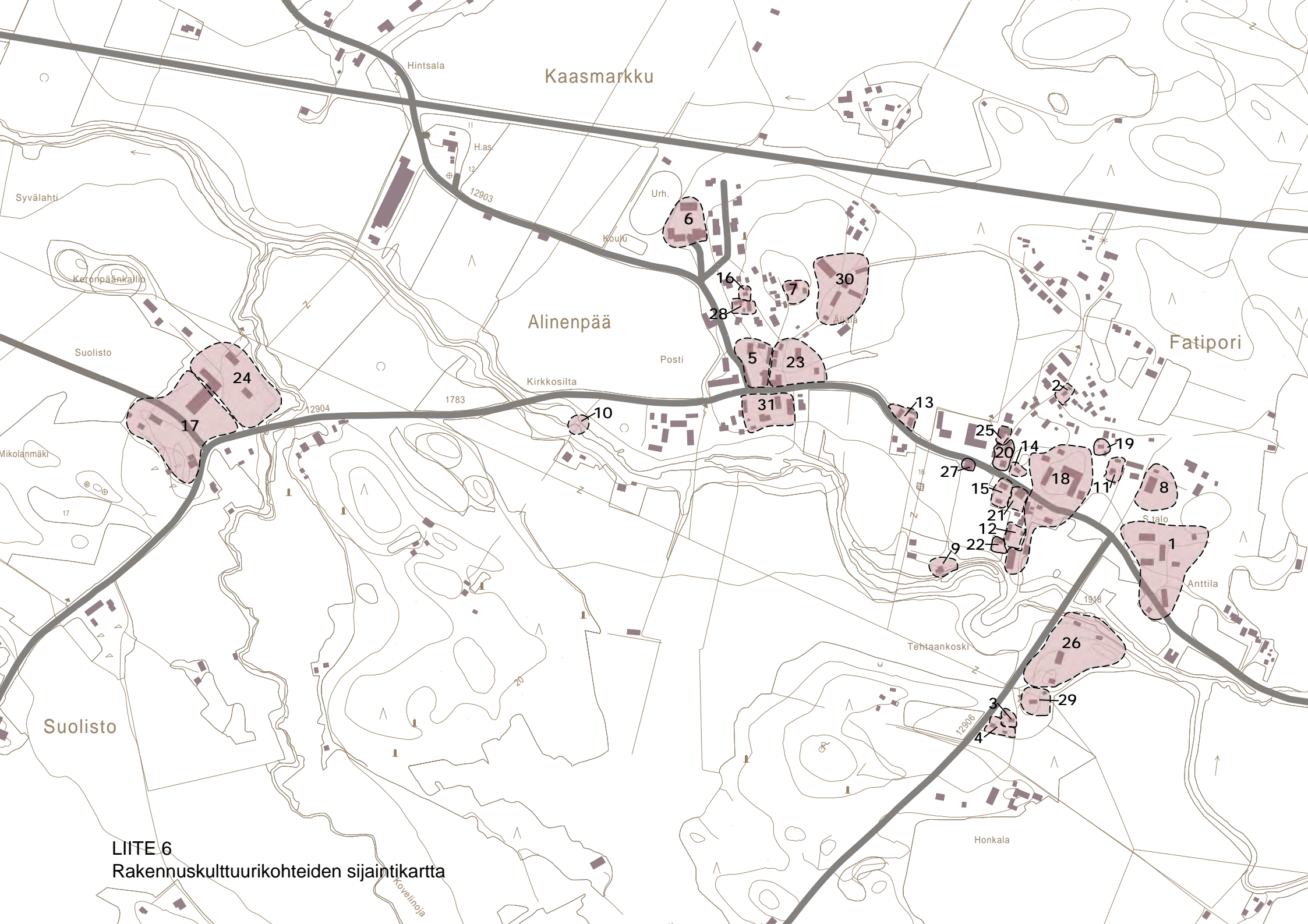
Lisäksi 2.12.2008 haastateltiin Kaasmarkun vanhempaan ikäluokkaan kuuluvaa Onni Rinnettä. Haastattelun pääaiheina olivat Kaasmarkun yleinen historia 1900-luvulla mm. kantatalojen, kauppojen ja tieyhteyksien osalta. Onni Rinne on kotoisin Suoliston alueelta ja elänyt aikuisikänsä Kaasmarkussa hoitaen entistä Simulan kantatila.

(Rinne Onni, Leineperentie 3, 29310 KAASMARKKU. Haastattelu 2.12.2008. Muistiinpanot inventoijan hallussa, nauhoitettu haastattelu Onni Rinteen hallussa.)

KAASMARKKU, rakennuskulttuurikohteet

nro	kohteen nimi
1	Anttila Anttila sijaitsee maisemallisesti merkittävässä paikassa Leineperin tien varrella, muodostaen kokonaisuuden yhdessä Mäkelän tilan rakennusryhmän kanssa. Kokonaisuus on maisemallisesti arvokas ja 1900-luvun alussa tuototunut pihapiiri myös rakennushistoriallisesti ja säilyneisyyden kannalta arvokas.
2	Helenius Heleniuksella on huomattavaa maisemallista ja rakennushistoriallista merkitystä pienimuotoisen Fatiporin työväenasualueen ehkä parhaiten säilyneenä yksittäisenä kohteena.
3	Honkalantie 5 Honkalantie 5:n rakennusryhmä muodostaa maisemallisesti merkittävän kokonaisuuden entisen villankehruutehtaan miljöössä. Kylän maatalousväestön asumista edustava pihapiiri ja sen kaksi rakennusta ovat säilyttäneet hyvin perinteisen asunsa ja kokonaisuus on sekä säilyneisyyden kannalta että rakennushistoriallisesti arvokas.
4	Honkalantie 7 Honkalantie 7:llä on maisemallista ja rakennushistoriallista merkitystä osana kolmen pihapiirin kokonaisuutta Kaasmarkun entisen villankehruutehtaan miljöössä.
5	Jaakola Rakennusryhmällä on kulttuurihistoriallista ja merkittävää maisemallista arvoa. Tila on säilyttänyt rakennuspaikkansa Kaasmarkun keskustassa 1600-luvun lopusta lähtien ja tästä johtuen sillä voidaan katsoa olevan myös historiallista arvoa.
6	Kaasmarkun kansakoulu Alakoulun pihapiiri, jossa maltillista 1800-luvun lopun niikarityyliä edustava vanha koulurakennus sekä 1940-luvun lopulla valmistunut koulurakennus. Rakennusryhmällä on merkittäviä kulttuurihistoriallisia, maisemallisia ja jossain määrin myös rakennustaiteellisia arvoja.
7	Kaasmarkun rukoushuone Rukoushuone on rakennushistoriallisesti kohtalaisesti säilynyt, ja sillä on maisemallista ja historiallista arvoa. Rakennuksella on myös symbolista merkitystä (Kylänmäki-nimen vaihtuminen Rukoushuoneenmäeksi.)
8	Kaasmarkun VPK:n talo Kaasmarkun VPK:n talo on yksi kylän julkisista rakennuksista ja kokoontumistiloista, jollaisena sillä on historiallista merkitystä ja rakennus on säilyneisyyden kannalta ja rakennushistoriallisesti arvokas. VPK:n talo liittyy Fatiporin pienimittakaavaiseen miljööseen ja on siten myös maisemallisesti arvokas.
9	Keskinen mylly Keskinen mylly on yksi Kaasmarkun kolmesta historiallisesta myllystä, joista vain tämä on säilynyt. Keskinen mylly on teollisuushistoriallisesti merkittävä kohde ja se sijaitsee maisemallisesti arvokkaassa paikassa. Kunnostettu myllyrakennus on myös rakennushistoriallisesti ja säilyneisyyden kannalta arvokas.
10	Kirkkosilta Kirkkosillalla on historiallista merkitystä osana tieyhteyttä Kaasmarkun kylästä Ulvilan kirkolle. Se on myös rakennushistoriallisesti arvokas perinteisen sillanrakennustekniikan edustajana ja maisemallisesti merkittävä Kaasmarkun jokiympäristössä.
11	Kivelä Kivelä on kokonaisuudessaan hyvin säilynyt 1800-luvun pieneläjänsä asunto. Päärakennuksella on rakennushistoriallisia ja jonkin verran myös maisemallisia arvoja.
12	Kleemola Rakennusryhmällä on rakennushistoriallisia ja huomattavia maisemallisia arvoja osana Tehtaankujan pientä asutuskeskittymää. Kleemola muodostaa harmonisen parin viereisen Riihelän päärakennuksen kanssa, ja rakennukset näkyvät hyvin myös Leineperintielle.
13	Kolmio Kolmio on ehjä, perinteisessä asussaan säilynyt pihapiiri joka on rakennushistoriallisesti ja säilyneisyyden kannalta arvokas. Kylän entisenä kauppana kohteella on myös taloushistoriallisia arvoja.
14	Kukkula Kukkulan pirtti on Kaasmarkun kylän vanhimpia säilyneitä rakennuksia ja sellaisenaan myös hyvin todistusvoimainen. Rakennus on rakennushistoriallisesti ja säilyneisyyden kannalta arvokas ja sillä on myös maisemallista merkitystä Kaasmarkun kylän miljöössä.
15	Lehtinen Päärakennuksella on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja, ja sen sijainti Leineperintien varressa antaa kohteelle maisemallista merkittävyyttä.
16	Lehtiniemi Päärakennuksella on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Se on viimeisiä esimerkkejä Kylänmäen alueen mäkitupalaisasutuksesta, ja sen säilyneisyys rakennushistoriallisessa mielessä on hyvä. Maisemallisesti Lehtiniemi on tärkeä osana Kylänmäen matalana pysyttelevää rakennuskantaa.
17	Mikolanmäki Rakennusryhmä liittyy vanhan Suoliston kartanon historiaan ja sillä on maisemallista ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Erityistä rakennushistoriallista arvoa on Leineperin ruuvin kuonatiilestä muuratulla karjarakennuksella. Myös päärakennuksella sekä Kaasmarkuntien varrella sijaitsevilla vanhalla kellarilla ja juuresvarastolla on rakennushistoriallisia arvoja.

nro	kohteen nimi
18	Mäkelä Mäkelän tilan talouskeskus muodostaa tasapainoisen ja tyyppillisen satakuntalaisen 1800-luvun ja 1900-luvun alun pihapiirin, joka sijaitsee varsin näkyvällä paikalla Leineperintien molemmin puolin. Tilan hyvin hoidetut, näyttävät rakennukset ovat säilyttäneet perinteisen asunsa. Pihapiiri on rakennushistoriallisesti, maisemallisesti ja säilyneisyyden kannalta arvokas ja sen arvokkaimmat rakennukset ovat päärakennus ja Tehtaankujan varren aitat.
19	Myllypirtti Myllypirtti on tyyppillinen Fatiporin pienimittakaavaisten työväestön asuinalueen asuinrakennus. Rakennus kuuluu alueen parhaiten säilyneisiin rakennuksiin ja on korjauksen jälkeen hyvässä kunnossa.
20	Nyström Alunperin 1800-luvun lopulla rakennetun Nyströmin jälleerakennuskaudelle ominainen asu on säilynyt hyvin. Pihapiiri sijaitsee maisemallisesti merkittävässä paikassa Fatiporintien risteyksessä. Kauniisti pengerrattaisuna rakennettu pihapiiri on kyläkuvan kannalta merkittävä ja tuo ajallista kerroksisuutta Kaasmarkun kylämiljööseen.
21	Osuuskauppa Osuuskaupan talo on osa Mäkelän tilan rakennusryhmää. Rakennuksella on rakennus- ja taloushistoriallisia arvoja ja sen sijainti Leineperintien varressa on maisemallisesti merkittävä.
22	Riihelä Päärakennus on rakennushistoriallisesti kohtalaisen hyvin säilynyt ja sillä on maisemallista arvoa osana Tehtaankujan pientä itsellisten asutuskeskittymää. Se muodostaa harmonisen parin viereisen Kleemolan päärakennuksen kanssa.
23	Rotkus Rotkus kuuluu Kaasmarkun kylän kantataloihin ja sijaitsee vanhalla kylänpaikalla Kylänmäessä. Rakennusryhmä on sekä historiallisesti että maisemallisesti merkittävä. Rakennusten kulttuurihistoriallinen arvo on heikentynyt, mutta kyläkuullisesti kohde on erityisen merkittävä Haukankujaa rajaavien ulkorakennusten vuoksi.
24	Suolistontila Rakennusryhmällä on maisemallista ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Erityistä rakennushistoriallista arvoa on Leineperin ruuvin kuonatiilestä muuratulla karjarakennuksella. Myös muonamiesten talo on rakennushistoriallisesti hyvin säilynyt ja sillä on rakennushistoriallisia arvoja.
25	Vapaus (vanha työväentalo) Rakennuksella on kulttuurihistoriallisia arvoja osana suomalaista työväentaloperinnettä. Rakennuksen merkitys Kaasmarkun 1900-luvun alkupuolen historiassa on ollut suuri ja maisemallisesti se sijaitsee keskeisellä paikalla Fatiporintien varressa.
26	Villankehruutehdas Tehtaanmäen alueella on kulttuurihistoriallisia, rakennushistoriallisia ja maisemallista arvoja. Päärakennuksen lisäksi 1960-lukua edustava saunahuvila on rakennushistoriallisesti merkittävä. Maisemallista merkitystä on myös alueen kahdella kellarilla ja vanhalla saunarakennuksella. Vaikka tehdasrakennuksista on jäljellä enää raunioita, alueella on edelleen paikallista teollisuushistoriallisia merkitystä.
27	VPK:n kalustomuseo Rakennuksella on kulttuurihistoriallisia, maisemallisia ja rakennushistoriallisia arvoja. Se on hyvin säilynyt merkki Kaasmarkun kylän vireydestä 1900-luvun alussa, jolloin kylään valmistui sekä rukoushuone, työväentalo että VPK:n toimittiloja. Rakennus sijaitsee erittäin näkyvällä paikalla Leineperintien varressa liittyen myös Keskinen myllyn maisemaan.
28	Vuorinen Rakennusryhmällä on maisemallisia arvoja, joita tukee Lehtiniemen sijainti samassa pihapiirissä Vuorisen kanssa.
29	Vähä-Mäkelä Vähä-Mäkelä kuuluu Kaasmarkun villankehruutehtaaseen liittyneeseen asuinmiljööseen Honkalantien varrella. Kohteella on maisemallista ja kyläkuullista merkitystä osana tiivistä rakennusryhmää. Asuinrakennus on säilyttänyt melko hyvin perinteisen asunsa ja on tyyppillisenä maaseudun vaatimattoman väen asuinrakennuksena rakennushistoriallisesti arvokas.
30	Äijälä Äijälällä on historiallista merkitystä yhtenä Kaasmarkun kylän vanhimmista tiloista ja maisemallista merkitystä osana Rukoushuoneenmäen miljöökokonaisuutta. Tilan tasapainoinen rakennusryhmä on myös säilyneisyyden kannalta ja rakennushistoriallisesti arvokas. Pihapiirin arvokkaimmat rakennukset ovat päärakennus ja navetta.
31	Äyräsmaa Äyräsmaa (ent. Simula) on yksi Kaasmarkun kylän kuudesta kantatalosta, joiden historia tunnetaan ainakin 1500-luvulle. Tilalla on näin historiallista merkitystä osana Kaasmarkun kylän varhaisvaiheita. Pihapiiri sijaitsee maisemallisesti merkittävässä paikassa Kaasmarkunjoen rantatörmällä.



LIITE 6
Rakennuskulttuurikohteiden sijaintikartta